

DEMOKRASİNİN BİR ÖNKOŞULU OLARAK KAMUSAL ALAN VE TÜRKİYE’DE KAMUSAL ALAN ALGISI

Gülay ERCİNS*

Özet

Özel ve kamusal alan kavram çiftinin tarihsel olarak ortaya çıkışı Antik çağa kadar gitmektedir. Özellikle 1980’lerden sonra söz konusu kavram çiftine farklı boyutlardan bakılmış ve farklı yorumlar yapılmıştır.

Kamusal alan, devletin gücünün kullanıldığı yerleri ifade eden “kamu erkinin (otoritesinin) alanı mıdır, kişinin özel hayatı haricinde, devletle ve diğer yurttaşlarla olan ilişkilerinin düzenlendiği bir alan mıdır, çoğulculuğun, renkliliğin ve özgürlüğün olduğu demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı” mıdır? Yoksa kamu görevlisinin bulunduğu her yer midir? Bu konudaki tartışmalar sürmektedir. Türkiye’de kamusal alan tartışmaları, demokrasi tartışmalarının bir parçası olarak, kendini hissettirmekte, demokrasi konusunda yeni açılımlar kamusal alan kavramını önemli kılmaktadır.

Bu çalışmada, kamusal alan kavramı ve kamusal alan kavramının farklı anlamları üzerinde durulacak, kavramın Osmanlı’dan günümüze gelen tarihi süreç içerisinde nasıl anlaşıldığı, toplum hayatı üzerindeki etkileri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, İdeolojik Kamusal Alan, Demokratik Kamusal Alan, Türkiye’de Kamusal Alan

Public Sphere As A Precondition for Democracy and The Perception of Public Sphere in Turkey

Abstract

The emergence of private sphere and public sphere dichotomy dates back to the Antiquity. Particularly after the 1980s, this dichotomy was perceived and interpreted differently.

Is public sphere the place where state uses its power? Is it the place where the relationships among individuals themselves and between the individual and the state are regulated? Is public sphere a platform for democratic participation and criticism where pluralism and freedom exist? Or can it be defined as everywhere where a public servant is present? The debate on these questions is still going on. Public sphere debate in Turkey makes itself felt as a party of democracy debate and democracy is making public sphere an important concept.

This study will focus on the public sphere and its various meanings, and it will examine how the public sphere has been understood since the Ottoman Empire. It will also focus on the impact of public sphere on society.

Key Words: Public Sphere, Ideological Public Sphere, Democratic Public Sphere, Public Sphere in Turkey

* Doç.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü, gercins@cumhuriyet.edu.tr.

GİRİŞ

Kamusal alan terimi, insan haklarından sosyal devlete uzanan bir dizi toplumsal kazanımın elde edilmesinde olağanüstü bir rol oynamış modern toplumsal düşüncenin en önemli kavramlarından biridir.

Yaşadığımız çağda kamusal alan ve özel alan kavramları siyasal alanda yürütülen demokrasi tartışmalarında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Devletin gücünün kullanıldığı yerleri ifade eden “kamu erkinin (otoritesinin) alanı” ile toplumdaki “demokratik katılım ve eleştirel söylem alanı” olarak düşünülmesi gereken “kamusal alan”ı bir birinden ayırmak ve farklı düşünmek gerekir.

Demokratik ülkelerde kamusal alanın, resmi kurum, kuruluş veya devlet dairesi olarak algılanmadığını, toplumu temsil eden bütün aktörlerin serbestçe, rasyonel bir dille ve iletişim kurmak amacıyla kendilerini ifade ettikleri, uzlaşma aradıkları ve bu arada dini söylem ve sembollerin de ifade edilebildiği bir fırsat alanı olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür. Kamusal alan demokrasinin bir önkoşulu, bir ilkesi olarak da tanımlanmakta, yurttaşlar, ortak meselelerde, eşit ve özgür olarak söz, irade ve eylemleriyle hem bu alanı var etmekte hem de bu alanda etkinlikte bulunmaktadırlar.

Kamusal alan kavramı, ülkemizde, ideolojik kaygılar ve dogmalar yüzünden çok uzun süre, Batı ülkelerinden farklı olarak, elit iktidarın meşrulaştırıcı aygıtı ve merkezi gücü koruma kalkanı olarak kullanılmıştır.

I. KAMUSAL ALAN KAVRAMI VE BATIDA KAMUSAL ALANIN GELİŞİMİ

Kamusal alan üzerinde yapılan tartışmalarda henüz bir görüş birliğine, ulaşılamamıştır. Kamusal ve özel alan kavramları arasında çoğu kez bir netlik yoktur. Arendt ve Habermas, bu kavramlara ilişkin bulanıklığın, genelde çağdaş yaşamdaki kamusal alana dair açık bir anlayış yokluğundan kaynaklandığını belirtirler. Gerçekte, kamusal, "açık, görülebilir, kolektif ve herkesin rahatlıkla girebildiği" yerdir. Özel ise kapalı, görünmez, bireysel ve yasak bölgedir (Peters&Cmiel, 1997: 259-260).

Arendt, kamusal alanı, “herkese açık”, insanların sınırlama olmaksızın, uyum içinde bir araya geldikleri, birlikte hareket ettikleri, bir bakıma, “özgürlüğün kendisini gösterebildiği” yer, ‘görünümler sahnesi’ olarak ifade etmiştir (Arendt, 1994: 74-75). İnsanlar burada üstün olmak, itibar görmek ve insan olmanın getirdiği ölümlülüğü aşmak için bulunurlar. Bu alan organize hatıraların (organized remembrance) yaratıldığı alandır. Arendt’in diğer kamusal alan görüşü ise “birleşimsel” olarak adlandırılır. Bu görüşe göre böyle bir alan, Arendt’in sözleriyle “insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri” her yerde ve her zaman ortaya çıkar. Bu modelde kamu alanı “özgürlüğün kendini gösterebildiği” yerdir.

Örneğin kalabalık bir kent meydanı, insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri bir yer değildir. İnsanların bir konuşmayı dinlemek amacıyla bir araya geldikleri bir toplantı salonu, çevreci bir eylem için bir araya geldikleri ormanlık bir yer “birleşimsel” görüşe örnektir. Burada gündemin kimler tarafından, nasıl belirleneceğine dair bir açıklık yoktur. Arendt'in kamusal alan kavramlaştırmasında, kamu "herkese açık" anlamıyla boy gösterir. Ona göre, kamusal alan, insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri her yerde ve her zaman ortaya çıkar. Bir bakıma kamusal alan, "özgürlüğün kendini gösterebildiği" yerdir (Benhabib, 1996: 241).

Modernleşme ile birlikte toplumsalın yükselişiyle, politik alanla yani kahramanlıkla sınırlanamayacak bir kamu alanı genişlemesi yaşandığını belirten Arendt'e göre, modern çağda siyaset, ekonomi tarafından işgal edilmiştir. Bunun sonucunda yeni bir alan olan “toplumsal alan” ortaya çıkmıştır. Onun düşüncesinde toplumsal alan, ne özel ne de kamusal nitelikte olan tuhaf, melez bir alandır. Bu alanın doğuşuyla birlikte, Antik Yunan'da kesin çizgilerle ayrılan özel ve kamusal alan arasındaki ayrım bulanıklaşmaya başlamış, özel alan sınırları içerisinde halledilmesi gereken ekonomik meseleler, siyasi mesele gibi görülerek kamusal alan sınırları içerisinde çözülmeye çalışılmıştır. Bu durum ise, hem özel alanı hem de kamusal alanı yıkmıştır (Arendt, 1994: 55-56).

Modernizmi eleştiren ve modernliğin yükselişi ile toplumsalın kamusalı işgal ettiğini belirten Arendt, insanın tüketime yönelerek dünyaya, politikanın konusu olan insani meselelere yabancılaştığını belirtir (Arendt: 1994: 193-205).

Kamusal alanla ilgili en dikkat çekici tartışma hiç kuşkusuz Habermas'tan gelmiştir. Habermas da, kamusal alanı, söylemsel bir ilişki alanı olarak görmüş ve özel alandan ayrılan yanlarına vurguda bulunmuştur.

Habermas'ta kamu kavramının tarihsel kökenine bakıldığında, Yunan şehir devletleri ile karşılaşmaktadır. Olgun Yunan şehir devletlerinde, özgür vatandaşların ortak kullandığı (koine) polis'in alanı, tek tek şahıslara ait olan (idia) oikos'un alanından kesin olarak ayrılmıştır. Kamusal alan “bios politikos”, Pazar meydanında, Agora'da ceryan eder, fakat mekansal olarak bağlanmış değildir. Kamu, mahkeme ve meclis görüşmeleri biçimine de bürünebilen müzakerelerde oluşabileceği gibi, savaşta veya savaş oyunlarındaki gibi ortak eylemlerden de oluşabilmektedir. Antik Yunan'ın eşit yurttaşları, insana dair olan konuşmaları kamunun açıklığında yapar. Kamusal alan ortak çıkarın ve gerçeğin konuşularak elde edildiği bir alandır (Habermas, 2010: 64-66). Bu alan özgürlüklerin alanıdır ve insanın doğasından gelen zorunluluklardan kurtulmuş olarak katılınması gereken bir alandır. Özel alan ise gerçek anlamda evle ilgilidir. Yaşamın yeniden üretimi için gerekli unsurlar burada var olur; köleler, kadınlar, çocuklar, ölüm ve doğum gibi olaylar, oikos despotluğunun şemsiyesi altında ceryan eder. (Habermas, 2010: 60-61). Tam bir insan olabilmenin koşullarını sağlayan mülkiyet, kişinin dünya meseleleriyle ilgilenme ve site işlerine katılma olanağını sağlamaktadır. Kamusal

alan deyince akla gelen tahsilli zümrelerin oluşturduğu alandı. Bu bağlamda kamu diye tabir edilen kesim tahsilli, üst zümreler ve dolayısıyla kamuoyu denilen şeyde bu zümrenin akıl yürütme biçimiydi ve ilke olarak yurttaşlar statüsünde olan herkes eşitler olarak etkileşimde bulunabilecekleri bu tartışmalara girmekte özgürdüler.

Avrupa Orta Çağında, farklı bir kamusal alan ortaya çıkmadı. Habermas'a göre, kamusal alan bu dönemde kralların ve lordların statüsüyle ilgiliydi. Kamusal figürler kendilerini daha üst bir otoritenin temsilcileri veya somutlaşmış halleri olarak sahneye koydular (Habermas, 2010: 64-66). Habermas'ın "temsili" olarak nitelendirdiği bu kamusal alan 15. ve 16. yüzyıldaki saray yaşamının ifadesiydi. Zamanla bu yaşamın önemi azaldı. Feodalizmde temsili kamu, sonrasında yerini edebi kamu ve daha sonrasında ise politik kamunun oluşma sürecine bırakmıştır.

17. yüzyılda salonlarda, kahvehanelerde ve okuma odalarında ortaya çıkan edebi kamular, 18. yüzyıldan itibaren siyasal bir nitelik kazanmıştır. Habermas'ın "kamusal alan" görüşü, kahvehaneler, salonlar ve kulüplerin 18. Yüzyılda devletten bağımsız, devlete karşı fikirler üreten merkezler oldukları yönündedir. Burjuva sınıfı, bu mekânlarda bir araya gelerek önce edebiyat tartışmalarıyla, daha sonra siyasal sohbetlerle devlete karşı, devletten ve ekonomik çıkarlardan bağımsız bir alan yaratmıştır (Habermas, 2010: 106-107). Habermas'ın ortaya koyduğu kamusal alan, bireylerin kendi görüşlerini açık platformda özgürce tartıştıkları bir platformdur. Tüm toplumu etkileyen problemleri 'algılama, teşhis etme ve iyileştirme' arenasıdır (Habermas, 2010: 359-373).

Feodalizmden kapitalizme geçiş ile birlikte, kamusal alanın yapısal bir dönüşüme uğradığını, kamusal topluluğa yeni konuların ve aktörlerin katılımıyla kamusal topluluğun genişlediğini ve doğrudan müzakerelerin yerini artık medya aracılığıyla yapılan dolaylı müzakerelerin aldığını belirten Habermas'a göre, yeni anayasal düzenlemelere göre, iktidarın kaynağı halktır. Hukuk devleti, siyasal kamusal müzakereleri anayasal güvence altına almıştır. Burjuva hukuk devletinde kamu erki, özel alanın ihtiyaç ve taleplerine bağımlı hale gelmiş ve zamanla bu burjuva kamusal alanı özel alanla kaynaşmıştır (Habermas, 2010: 173-302).

Habermas için kamusal alanın yapısal dönüşümü, modern vatandaşların kendi kendilerini, alttan gelen bir tazyikle yönetme yolunda gösterdikleri bir iradeyi anlatmaktadır. Bu irade kendi meşruiyetini üstten değil, alttan almaktadır. Habermas buna "burjuva kamusal alanı" ismini vermektedir. Habermas'ın Batıdaki toplumsal ve siyasal gelişmeleri esas alarak anlatmaya çalıştığı burjuva kamusal alanı aslında demokratik kamusal alandan başka bir şey değildir.

Burjuva kamusal alanının belirleyici özelliklerinden bahseden Habermas'a göre, bir özel şahıslar gövdesine dayanan kamusal alan, özel alanın içinde; özel ekonomik çıkarlardan bağımsız ve devlet aygıtının dışındadır. Kamusal alan, kamusal otoritelerin, esasında özel alana ait ancak kamusal düzenlemelere konu olan meselelerle ilgili olarak eleştirel-rasyonel aklın devreye sokularak eleştirildiği

bir alandır ve bir dizi ortak kurumsal ölçüte sahiptir: İlki, statülerin yok sayıldığı bir toplumsal ilişkiler dizgesidir. Eşdeğerlilik ölçütü, rütbe-mevki törenselliğinin yerini alır. Kamusal görevlerin kazandırdığı güç ve saygınlık ile iktisadi bağımlılıklar devre dışı bırakılır. İkincisi, daha önce haklarında hiç soru sorulmayan bir takım alanların sorunsallaştırılmasıdır. Kültürel ürünlerin metalaşarak herkes tarafından ulaşılabilir oluşu, bu eserlerin özel şahıslarca tartışılabilmesini sağlamıştır. Üçüncüsüyse, kamusal topluluğun ilke olarak dışa kapalı olmamasıdır. Kamusal topluluk başlangıçta ne kadar dışlayıcı olursa olsun kapısını sürgüleyemez. Herkesin tartışmaya dahil olabilmesi gerekir. Zira bir kamusal topluluğun sabit konuşmacılar grubu tarafından kurumsallaşması halinde umum olarak kamusal toplulukla aynı şey olmaktan uzaklaşır (Habermas, 2010: 105-108).

Katılımın herkese açık olması, katılımı alan herkesin eşit ve özgür olması, konuşmaların aleni olması, yurttaşların katılımının önündeki engellerin kaldırılmış olması, bu alana erişimin garanti altına alınmış olması, kamusal alanın devlet kurumları dışında yer alması ve genel yarara ilişkin olması, Habermas'ın kamusal alan tanımından çıkan özellikler olarak dikkat çekmektedir.

19. yüzyılın ortasından itibaren ise burjuva kamusal alanı dönüşmeye başlamıştır. Bu dönüşümde İngiltere'deki Chartist hareket ve Fransa'daki Şubat devrimi etkili olmuştur. 20. yüzyılda ise refah devleti uygulamaları, özel alan ve kamusal alanın kaynaşmasına, dolayısıyla da devlet ve toplum arasındaki ayrımın bulanıklaşmasına neden olmuştur (Kubılay: 2005: 58).

Refah devletinde kamusal alanın çöküşünü, kamusal alanın kamusalığını ve özel alanın özerkliğini yitirdiğini ve ideolojik bir söyleme dönüştüğünü belirten Habermas'a göre, artık ekonomi ve bürokratik yönetime ait kurumlar, kamusal alanı sömürgeleştirmektedir. "Toplumsal eylemler, iletişimsel etkileşimle değil, bir sistemin anonim taleplerince yönlendirilir – örneğin kapitalist piyasa gibi" (Tomlinson, 1999: 690).

Habermas'a göre, müzakereci kamudan, tüketici kitleye dönüşüm, kamuoyunun manipülatif bir yapıya büründüğünü de gösterir. Tüketim kültürü ile tartışma artık gereksiz ve verimsiz hale sokulmuştur. Çağımızda gelişen iletişim teknolojileri ile medyanın manipülatif rolü görmezden gelinemez. Medyanın kamuoyunu yönlendirmesi ve medyanın tekelleri kapitalizmin bir parçası olması, medyanın kamusal alanda rolünün yeniden tartışılmasını gerektirmektedir (Yükselbaba, 2008: 257).

Habermas, son dönem çalışmalarında kamusal alanı, söyleme dayanan ve sonunda uzlaşma varılan bir alan olarak ele almıştır. İletişimsel eylem kuramına bağlı olarak geliştirdiği kamusal alan kavrayışı "Söylemsel kamusal alan" olarak adlandırılır ve burada ön plana çıkan katılımıdır (Forester, 2005: 287). Habermas, kapitalist üretim ilişkilerinden devrim ile gerçekleşebilecek bir özgürleşime

inanmadığı için dikkatini kapitalizm içinde bir özgürleşim umudunun olanağına çevirmiştir.

Günümüzde kamusal alan anlayışı, demokrasinin, çoğulculuk, temel hak ve özgürlükler, katılımcılık gibi içerik zenginleşmesine paralel olarak değişmiş, farklı inanç, düşünce ve kimliklerin oluşturduğu bir kamusal alandan söz edilir olmuştur.

A. KAMUSAL VE ÖZEL ALAN AYRIMI

Kamusal alan, özel alan kavramlaştırmaları birbirlerine karşıtlık içinde tanımlanır. Özel alanla kamusal alan arasındaki sınırları net bir şekilde çizen üç düşünür Locke, Rousseau ve Hegel'dir. Locke, siyasal otoritenin temelini atıldığı sosyal sözleşmenin aile dışındaki sosyal yaşamda gerçekleştiği yolundaki argümanından hareketle; özel yaşamı duygusallığın, aşkın, duygunun, merhametin, özverinin sembolü olan kadının alanı olarak tanımlarken; kamusal alanı rasyonelliğin, sözleşmenin, mübadelenin gerçekleştiği bir erkek alanı olarak tanımlamaktaydı. Rousseau ve Hegel'e göre de; biri kadınların, çocukların, özürülülerin dünyası olan "özel"; diğeri de aşkın bir devletle özdeşleşmiş ve devlet sevgisini yüreğinde taşıyan erkeklerin dünyası olan "kamusal" olmak üzere iki yaşam alanı bulunmaktadır (Çaha, 1998: 77-78).

Kamusal alan kavramı kendi içinde iki ayrı anlam boyutunu içermektedir (Özbek, 2004: 40-41): Birinci yönüyle mekansal bir kavramdır. Toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, müzakere edildiği toplumsal alanları (kamusal mekanlar); bu süreçte ortaya çıkan anlam muhtevasını (kamuoyu, kültür ve tecrübe) ve bu anlam üretim sürecini oluşturan kolektif gövdeleri (ulusal, ulus altı ve ulus üstü kurumları) tanımlamaktadır. Toplumsal bir alan olarak kamusal alan, yaşam içindeki farklı olay ve olguları, tarihsel bağlamları, zaman ve mekân boyutunu bu tanım içinde bulmaktadır. Kavram ikinci yönüyle, anlam üretim alanları açısından bir ilkeyi belirtmektedir. Kamusal, ortak, aleni, açık ve eleştirel anlamına gelmektedir.

Yaşadığımız çağda kamusal alan ve özel alan kavramları siyasal alanda yürütülen demokrasi tartışmalarında yoğun bir şekilde yer almaktadır. Her farklı siyasal bakış, özellikle iktidar veya iktidarın bir parçası olan muhalefetin görüşü, kendi kamusal/özel alan tanımlarını yaparak, kendi etkinlik alanını buna göre konumlandırmaktadır. Bu kamusal/özel alan tanımlarının bolluğunu getirmiştir. Bu bolluğu farklı nedenlere bağlayabiliriz (Yükselbaba, 2008: 227): İlk olarak bu kavramın anlam ve kapsamı kişilerin dünya görüşüne göre farklılık göstermesidir. "Neye kamusal dediniz; insani varoluşun mahiyetini nasıl kavradığınıza, nasıl bir devlet toplum ilişkisi tasarladığınıza bağlı olarak değişir." Bu bağlamda kişi siyasi görüşüne göre kamusal alanı; "kamu otoritesinin geçerli olduğu yer", "çoğulculuğun, renkliliğin ve özgürlüğün olduğu alan", "kamu görevlisinin bulunduğu her yer" olmak üzere çeşitli şekillerde tanımlayabilir. İkincisi, bazıları kamusal alan-özel alan karşıtlığını ahlaki bir hiyerarşi içinde yapar. Bazıları için

önce özel sonra kamusal alan, bazıları için ise önce kamusal sonra özel alan gelir. Aslında bu yine de siyasi anlayışla yakından alakalıdır. Üçüncü grup ise, günümüz toplumlarını anlamada “kamusal alan-özel alan” ayrımının yeterli bir ayrım olmadığını ifade eder ve bunun yerine “kamusal-özel- siyasal”, “kamusal-özel-sivil-siyasal” gibi üçlü veya dörtlü ayrımlar koyar.

Kamusal/özel alan ayrımı iki alan arasında bir karşıtlık ilişkisidir. Bu iki kavramı analitik olarak ayırt etmek için iki kriter saptanabilir: Birinci kriter ‘görünürlüktür. Bu kriterle açık olan, ortaya çıkarılan ya da erişilebilir olan ifade edilir. İkinci kriter ‘kollektiflik’tir. Bireysel olan ya da bireye ilişkin olanla, toplumsal olan ile toplumsal yarara yönelik olan arasında ayrımı koyar. Bu kriterler kamusal alanla, özel alan ayrımını netleştirmekle birlikte, kamusal ile özel alan zaman zaman iç içe geçebilir, ya da iki birbirinden farklı boyutlara ve anlamlara göre değerlendirilebilirler. Bu kamusal/özel ayrımında çok çeşitli kriterler bulunduğu göstergesidir (Özbek, 2004: 44).

Geleneksel toplumlarda, kamusal alanın çok sınırlı, özel alanın ise oldukça geniş olduğu görülmektedir. Özel alanda aile, loncalar gibi ekonomik gruplar ve dini gruplar, birbirlerinden çok kalın duvarlarla ayrılmış olmakta birlikte sosyal yaşamın eğitim ve ekonomi gibi çok geniş alanlarını kapsamaktaydı. Modern toplumlarda bu özel alanların kapsamı, alanı ve fonksiyonları daralırken, kamusal alan özel alanın çekildiği yerlerde etkin olmuştur (Çaha, 2003: 80).

16. ve 17. yüzyıllarda ailenin alanı özel alan, aile dışının kamusal alan şeklinde tasnif edilmesi bugün için o güne kadar net değildir. Aile genel olarak kamusal alanın dışında düşünülmektedir. Fakat Habermas izlendiğinde kamusal alanın özel alandan çıkışının, ailenin salonun dışarıya açılması ile geliştiği görülmektedir (Habermas, 2010: 119).

Bugün aile, kamusal yapının bir parçasıdır. Birincisi aile bireyleri, kamusal alana aile bireyi olarak değil, hakları ve özgürlükleri belirlenmiş bir yurttaş olarak katılmaktadır. Aile artık kimliğin bağlı olduğu bir kaynak olmaktan çıkmıştır. İkinci olarak aile, hem kamusal alanın hem de piyasanın önemli bir parçası haline gelmiştir. Bir birim olarak aile hem tüketici hem de üretici olarak piyasada yer almaktadır. Üçüncü olarak aile, siyasal toplumun da bir parçasıdır. Aile çeşitli yönleriyle hukuksal düzenlemelerin bir parçası haline gelmiştir: artık nişanlılıktan evliliğe, çocuk haklarından kadın haklarına çeşitli düzenlemeler bulunmaktadır. Dördüncüsü ve sonuncusu televizyon, internet, telefon vb. iletişim araçları aileyi hem eğlence dünyasıyla, hem de toplumsal ilişki ağlarıyla iç içe geçirmiştir (Çaha, 2003: 81).

Genel olarak kamusal alan, özel alan kavramlaştırmaları birbirlerine karşıtlık içinde tanımlanır. İki alan farklı kurallara sahip olsa da Habermas, burjuva kamusal alanının çöküşünü özel alanın konularının kamusala çıkarılması, iki alanın birbirinin içine geçmesi olarak değerlendirir. Fakat şunu da belirtmek gerekir ki

Habermas, kamusal alanın çıkışını, özel alanın güçlenmesi ve sonrasında bireylerin kamusal alanına çıkmasına, yani özel alana dayandırır.

B. DEMOKRATİK VE İDEOLOJİK KAMUSAL ALAN AYRIMI

Modern toplumlarda devlet ve toplum arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği konusunda iki temel siyaset felsefesi anlayışı görülmektedir. Birincisi Machiavelli ile başlayan ve Hegel ile devam eden otoriter devlet anlayışıdır. Bu anlayışa göre devlet, toplumdan bağımsızdır, toplumun üzerinde yer alır. Kendisinden menkul meşruiyeti ve hikmeti vardır. İkinci anlayış klasik liberal görüştür. Burada devlet ve toplum ilişkisi sınırlamalarla belirlenir. Sosyal sözleşmeye dayanan bu anlayış ile devletin yetkileri toplumsal irade ile sınırlanmıştır. Sınırlamanın hukuki boyutunu, hukuk devleti anlayışı oluşturur ve temel hak ve özgürlükler en temel sınır belirleyicidirler.

Bugün mevcut devlet kuramlarına bakıldığında, liberal görüşün ağırlığı göze çarpar. Liberal devlet, nötr ve profesyonel bir kurumlaşma olarak düşünülmektedir. Liberal devletlerin özellikleri, en azından devletin alanının daraltılması, küçültülmesi, sınırlandırılması ve şeffaf olmasıdır (Çaha, 2003: 83). Liberal demokratik kamusal alanda, siyasal meşruiyetin kaynağı, bireylerden ve toplumdan bağımsız gelişmez. Siyasal sürecin en dinamik aktörleri ve referansı sivil toplumdur. Demokratik toplumlarda kamusal alan siyasal sürecin belirlendiği, bireylerin, grupların, firmaların rekabet halinde olduğu, temel hak ve hürriyetlerin düzenlendiği bir alandır. Kısaca, demokratik toplumlarda kamusal alan eşitlik, özgürlük ve farklılıkların bulunduğu bir ortak platformdur. Demokrasilerde özgürlük ve farklılık, bireylerin sadece özel yaşam alanlarında sahip oldukları haklar değildir. Aksine demokratik toplumlarda bu tür haklar, kamusal alanda bireylere verilir. Kamusal alanda tanınmayan hakların, başka bir deyişle özel yaşam alanıyla sınırlı tutulan hakların bir anlamı yoktur. Pratikte zaten hiçbir güç ve otorite özel yaşam alanında bireyleri sınırlandıramaz (Demir ve Sesli, 2007: 283-284).

Modernleşme süreciyle, özel alandaki varlıklar kimliklerini, farklılıklarını özel alandan kamusal alana taşıyarak, tek kamusal alanı çoğulcu bir yapıya kavuşturmuş oldular. Burada ortaya çıkan üç unsur dikkat çekicidir (Çaha, 2003: 82): Kadınlar, etnik gruplar ve dini cemaatler. Kadınlar vatandaşlık statüsünü elde ettikten sonra feminist hareketlerdeki gelişmelerle birlikte, sosyal ve siyasal hayatta aktif şekilde katılmışlardır. Burada kadınların farklı bir kamusal alan unsuru yarattıkları söylenebilir. Etnik gruplar da modernleşme ile dini cemaat gibi kamusal alanda yer almışlardır. Yine dini cemaatlerin duvarları modernleşmeyle birlikte aşınmış ve bu gruplar kamusal alanda kendilerini yeniden üretmişlerdir. Farklılıkların özel alanın dar sınırlarından çıkıp kamusal alana taşınması, farklılıklara anlam kazandırmıştır.

Liberal kamusal alanın, en azından görünüşte, bütün bireylerin girmelerine ve düşüncelerini özgürce açıklamalarına açık olmasına karşın, kamusal alan

üzerinde ideolojik bir tahakkümün olduğu sistemler, ideolojik kamusal alan olarak nitelendirilmiştir.

Çaha, ideolojik kamusal alanın özelliklerinden bahsederken bazı vurgular yapar (Çaha, 2004: 92-93); ideolojik kamusal alanın en başta gelen özelliği, farklılığa kapalı kuşatıcı ve homojen bir düşünce sistemi ortaya koymasındır. Kamusal alan totaliter ya da yarı-totaliter devletlerin elinde alternatif düşüncelere, yaşam biçimlerine ve referanslara karşı kapalı hale gelir. Yine ideolojik kamusal alan, yasaklayıcı ve daraltıcı özellikleri ile dikkati çeker. Bu tür bir kamusal alan anlayışı, her tür düşünce ve aidiyeti ifşa etmeyi öngören demokrasinin tersine örtmeyi, görülmezlikten gelmeyi, tartışmamayı öngörmektedir. İdeolojik kamusal alanın bu özelliği onun bir takım düşünceler arasında seçici davranarak bazı konuları hararetle ve yoğunlukla tartışma gündemine getirirken, bazılarını sanki yokmuş gibi görmezlikten gelmesine yol açar.

İdeolojik kamusalın başka bir özelliği ise siyasal ve kamusal alanı sadece belli başlı gruplara devretmesidir. Toplumun geriye kalan kesimlerini, ekonomik, kültürel ve siyasal kaynaklardan uzak tutarak bunların ikincil plana düşmesine yol açar. İdeolojik kamusal alan bu anlamda yasal düzeyde eşitlikçi normlara sahip olsa da pratikte eşitlikçi değildir. “Kamusal çıkar”, ya da “genel çıkar” kavramı ideolojik kamusal alanda pratikte dominant olan grubun çıkarıyla özdeşleşmiş olur. Bunun sonucunda ideolojik kamusal anlayışının hakim bulunduğu toplumlarda büyük bir ekonomik eşitsizlik durumu ortaya çıkmaktadır.

İdeolojik kamusal anlayışın diğer bir özelliği de, devletin elinde bulunan tüm kaynakların toplumun idealize edilmiş bir kamusallık doğrultusunda eğitilmesi ve dönüştürülmesidir. İdeolojik kamusal alan anlayışı bu anlamda ideolojik donanımı olan bir devlet aygıtını kaçınılmaz görür ve bu devlet aygıtı ile toplumu dönüştürmeye çalışır.

II. OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E KAMUSAL ALAN ANLAYIŞI

Burjuva sınıfının yokluğu ve basının en azından ilk özel gazeteciliğin ortaya çıktığı 1860'lara kadarki gelişmemişliği, bu tarihe kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın ve kamuoyunun var olmadığı biçiminde yorumlanabilir. Oysa özel alan ile devlet arasında ve devlete karşıtlık biçiminde bir ara form, daha onaltıncı yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nda oluşmuştur. Yeniçeriler ve yönetilen konumundaki diğer toplum kesimleri ürettikleri, Habermasçı anlamda olmayan estetik-duygusal siyasal ifade şekilleri ve gerektiğinde amaç-yönelimli eylemleriyle devlete karşı güç blokları haline gelebilmiştir. Basının yokluğu ve basıncılığın gelişmemişliği ise insanları söylenti gibi bir medyayı, karagöz ve meddahlık gibi tiyatro performanslarını üretmekten alıkoymamıştır. İktidar, bu ifade şekillerini önlemek için yoğun sarf etse de amacında hiçbir şekilde tam başarıya ulaşmamıştır. Sonuç olarak bunun anlamı,

Batılı anlamda olmasa bile kamusal alanın dinamiklerinin Osmanlı'da var olduğudur (Öztürk, 2005:119).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. yüzyıl boyunca, modern bir eğitim sisteminin ortaya çıkışı, merkezi bürokrasinin inşası, dünya ekonomisi ve imparatorluk içi ekonomide aktif olan tüccar bir sınıfın faaliyetlerinin artışı, orta sınıfın büyüyerek çeşitlenmesi, kadının hanenin dışında daha fazla faal hale gelmeye başlaması, ciddi bir gazetecilik faaliyetinin etkin hale gelmesi, toplumun çok farklı amaçlarla örgütlenmeye başlaması kamusal alan, kamuoyu ve kitle siyaseti gibi mefhumların önemini arttırmıştır. Toplumsal seferberliğin çok çeşitli biçimleri özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra çeşitlenmeye başlamış, 1908 Devrimi bu seferberliği çok gerçek bir katılıma dönüştürmüştür. Artık insanlar kelimenin gerçek anlamıyla seferber olmuşlar, sokaklarda, meydanlarda toplanmış ve harekete geçmişlerdir (Çetinkaya, 2008: 132). Kadınlar ve aydınlar Osmanlı modernleşmesinin en dinamik iki aktörü olarak İkinci Meşrutiyet döneminde çok sayıda değişik yayınlarla, derneklerle, siyasal partilerle ve söylemlerle kamusal yaşamı farklı ve renkli bir alan haline getirmişlerdir. 19. yüzyıl boyunca gelişen modernizasyon süreci, Osmanlı İmparatorluğu'nda kamusal alanın yapısal dönüşümünü ve sivil toplumun zenginleşmesini gündeme getirmiştir. Farklı toplumsal kesimler ve farklı cemaatler çeşitli alanlarda zengin bir faaliyet içerisinde bulunmuşlardır.

Osmanlı yönetici sınıfı son yüzyılda çok partili sistemi de içeren anayasal bir sistem kurmayı başarmış, bu sistem sayesinde liberalizm, İslamcılık, sosyalizm, milliyetçilik, batıcılık gibi düşünce akımlarını barındıran zengin siyasi bir ortam yaratılmıştır (İnsel, 1995: 19-38). Bunun sonucunda geleneksel ve modern sivil toplum unsurlarının içinde yer aldığı, "çoğulcu kamusal alan" meydana gelmiştir. Osmanlı son döneminde devlet elitinin gün yüzüne çıkardığı temel kaygı, "toplumun batılı değerler etrafında modernleştirilmesi" olduğu için değişik gruplar kamusal yaşamda rahatça yer alabilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanı, Birinci Meşrutiyet'ten beri resmi olarak tartışılan "cahil halk"ın yönetime resmen dahil olması anlamına geliyordu ama bu dahil oluş kolay olmayacaktı. "Cahil halk"ın parçası ve aynı zamanda da yeni Cumhuriyetin yeni yüzü olan kadınların dahil oluşu da problemliydi elbette (Akşit, 2009: 11). Ancak siyasal alanın halka kapatılmış olması, Kemalizmin halkçılık ilkesiyle bir paradoks yaratıyor izlenimi vermektedir. Heper'e (2006: 95-96) göre, Mustafa Kemal, Osmanlı Devleti'nin gücünün azalmasının ve Batı'ya tabi olmasının nedenini, halkın siyasetin dışında olmasına bağlamaktaydı. Mustafa Kemal, egemenliğin halka ait olmasını ve devletin bu temelde şekillenmesini düşünmekle birlikte, padişaha ait olan egemenliği, çeşitli çıkar gruplarından ya da heterojen unsurlardan oluşan halka değil, bir bütünü ima eden millete ait olacak şekilde ikame etmek istemiştir. Kemalizm, halk kavramının yerine millet kavramını geçirerek, egemenliği devlet ve devletçi seçkinlerin elinde tutmaya olanak sağlamıştır.

Devlet eliti, mevcut halkı kafasındaki proje için uygun ve yeterli bir malzeme olarak görmemiş, bu malzemeyi dönüştürerek yeni bir yapı ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Bu projeyi gerçekleştirmek için devlet eliti öncelikle Osmanlı kamusal yaşamında görülmekte olan sosyal grupları kamusal yaşam alanından tasfiye ederek işe koyulmuştur. Sadece geleneksel grupları değil, bazı modern grupları da kamusal alanın dışında tutarak bu alanı mutlak olarak devletin denetimine sokmuştur. Bu politikanın bir gereği olarak tarikat ve cemaat gibi geleneksel dini kurumlarla birlikte değişik siyasal partiler, dernekler ve muhalif medya (sosyalist, liberal, muhafazakâr ve İslami) kamusal alanın dışında tutulmuştur (Çaha, 2004: 77-78). Türkiye’de cumhuriyetin kurulmasıyla “eski rejim”de sembolleşen siyasi değerlere toptan bir karşı çıkış olmuştur. Padişahlığa karşı çıkışla birlikte, bir bütün olarak Osmanlı döneminin genel zihniyetine de karşı çıkmıştır. Ancak, ülkemizde cumhuriyet yönetiminden sonra da Osmanlı döneminin devlet-toplum ilişkisi, özellikle hikmet-i hükümet felsefesi ve bürokratik yönetim geleneği bağlamında varlığını sürdürmüştür (Erdoğan, 1998: 358).

Cumhuriyet modernleşmesi, geleneksel yapıyı bütünüyle tasfiye edip, yeni bir toplum modelinin inşasını öngörüyordu. Bu projenin mimarları iki kaynaktan beslendiler: Osmanlı’nın otoriter, merkezîyetçi ve devletçi yönetim geleneği ile Aydınlanma’nın rasyonalist ve pozitivist anlayışı. Her iki kaynak da, modernleşmenin, yukarıdan aşağıya yöntemlerle, dayatmacı bir mantıkla ve seçkinler zümresi eliyle yürütülmesine cevaz veren, hatta teşvik eden bir niteliğe sahipti (Erdem, 2007). Avrupa’da modernleşmede aristokrasi, Amerika’da burjuvazi çok önemli bir rol oynamıştır. Hem aristokrasi hem burjuvazi esas olarak sosyal kesimdir. Dolayısıyla modernleşmeyi sağlayan sivil toplumsal kesimler olmuştur. Hâlbuki Türkiye’de modernleşmeyi sağlayan bürokrasidir. Devlet bürokrasiden ibaret olduğu için modernleşmenin öncülüğünü devlet adına bürokrasi yapmıştır. Modernleşme teorilerinde şöyle bir anlayış vardır: Modernleşmeyi hangi aktör getiriyorsa, modernleşmenin seyrini, değerlerini ve kurumlarını belirleyen de o oluyor. Kendi değerlerini empoze ediyor, dayatıyor, modernleşmenin şeklini belirliyor, yönünü, kurumlarını tayin ediyor. Türkiye’de modernleşme önce devlete ait kurumlarda başlamıştır, kademe kademe topluma yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Bu süreçte devlet kendi rengini, tercihlerini, önceliklerini, beklentilerini hakim olduğu alana yaymaya çalışmıştır. O bakımdan ülkemizde kamusal alandaki kurumların, (eğitim kurumları, siyasal partiler, dernekler, sendikalar, kısaca toplum adına ne varsa) öncelikli görevi, devletin topluma dayattığı toplumun sırtına giydirmeye çalıştığı, kendi kafasındaki modern neyse, ona hizmet etmektir. Demokratik toplumlarda siyasal partilerin temel misyonu, toplumun bir kesiti adına hareket ederek, onları değerleri, programları ve kurumlarıyla birlikte iktidara taşımaktır. Oysa Türkiye’de siyasal partilerden öncelikle beklenen şey, devletin resmi ideolojisine hizmet etmektir. (Çaha, 2007).

Türkiye’de kamusal alan oluşumunun Batı’dakinden bir diğer farkı da, otoriter devletin eliyle yaratılan kamusal alanın, laik elitlerin kontrolüne bırakılmış olmasıdır. Bu nedenle Türkiye’de kamusal alan, toplumsal hayatın dünyevileşmesi (laikleşmesi) anlamına gelmektedir. Dünyevileşme sürecinin en önemli göstergesi de Batılılaşmış kadın erkek ilişkileridir. Modernleşme hareketinin simgesi olan kamusal alanda kadınlar ve erkekler bir araya gelebilecekti. Yeni kamusal alan, Avrupalı görünümlü yeni Türk kadınının, erkeğinin yanında, onunla ele ele çay salonlarına gittiği, dans ettiği, diğer erkeklerle el sıkıştığı görüntüsüyle simgelenmektedir. Yine de kamuya açık mekânlarda tek başlarına dolaşan kadınlar bu "batılılaşmış modern Türkiye" resmi içinde hiçbir zaman yer alamamışlardır (Suman, 2000: 71).

Göle’ye göre, 1920’ler Türkiye’inde batı modernliğine bağlı kalınarak inşa edilen kamusal alan kavramı, ülkenin batılılaşması sürecinde anahtar rol oynamıştır. Bu dönemde oluşturulan kamusal alan, modernleşme projesiyle özdeşleşmişti. Göle, cumhuriyet döneminde şekillenen toplumun ve devletin yeni yapısı ile bu iki yapının birbirleriyle ilişkisinin, Fransızca kökenli "laicité" sözcüğüyle tanımlanabileceğini belirtir Laicité, dinsel davranış ve adetlerin terk edildiği dünyevi bir düzeni öngörür (Göle, 1997: 64). Kemalist devletin yaratmaya çalıştığı modern kamusal alanda laiklik, dünyevilik önemli bir zemin olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi kamusal alanı kendi eliyle kurmuş; bu alanı toplumun ortak meseleleri hakkında bireylerin rasyonel ve eleştirel tartışma yaptığı bir alan olarak değil, Göle’nin (2000: 24-27) de ifadesiyle modernist pratiklerin ve yaşam biçimlerinin uygulandığı bir alan olarak görmüştür.

Kamusal alan, Habermas’ın tezinde olduğu gibi “burjuva” unsurlara dayalı olmak yerine “aydınlanmacı seçkinler”in ideallerini taşır ve “liberal” olmak yerine “devlet otoritesi” altında gelişir. “Homojen”dir ve “laik kurallar” tarafından belirlenmiştir. Seçkinlerin modernist pratiklerini ve yaşam biçimlerini içerir (Suman, 2000: 72).

Dini göstergelerin yasaklanması, laiklik çerçevesinde gerçekleştirilirken, sınıfsal göstergelerin yasaklanması ülkede zaten sınıfların olmadığı teziyle meşrulaştırılmıştır. Yani Batıdaki anlamda devletin dışında ve karşısında, devlete karşı söylemlerin üretildiği bir alan olarak kamusal alanın ortaya çıkış koşulları söz konusu olamamıştır.

Türkiye 1950’de çok partili demokratik bir yaşamla tanışmış olmasına rağmen, yönetici devlet eliti elinde şekil bulan kamusal alan anlayışında ciddi sayılabilecek bir değişim yaşanmamıştır. Demokrasiyle tanıştıktan sonra Türk kamusal yaşamı iki belirgin alana ayrılmıştır: Birinci alan “devletin mahrem” alanını oluşturmaktadır. Bu alan başta siyasal partiler üzere toplumsal grupların etkisine karşı kapalı bir alandır. Bu alana ancak atanmış askeri ve sivil bürokratik kesim hükmedebilmektedir. İkincisi ise siyasal alandır. Siyasal alana

hükmeden, seçilmiş siyasal elittir. Ancak siyasal elit, dış politika, eğitim, yasal düzenleme, anayasal mevzuat, Türkiye'nin temel tercihleri gibi temel konularda söz sahibi değildir. Askeri ve sivil bürokrat Anayasa'ya göre seçilmiş siyasal elite bağlı olmasına rağmen, özellikle askeri bürokrasi Milli Güvenlik Kurulu kanalıyla pratikte kendi iradesini devlete hakim kılmaya çalışmaktadır (Çaha, 2007). Sosyolojik bir perspektif yerine güvenlik perspektifinden toplumsal gelişmelere bakan devlet, her yeni toplumsal gelişmeyi kuşku ile karşılamış, önleme, saf dışı bırakma ya da bastırma yoluna gitmiştir. Bunun nedeni devletin, halka rağmen belirlediği ve değiştirmeye hiç yanaşmadığı toplumsal, kültürel ve ekonomik ortak iyilerdir.

Bununla birlikte Çaha, 1950'li yılların başlarından itibaren toplumsal yaşam alanında beliren sivil toplum unsurlarının ideolojik kamusal çok ciddi bir irtifa kaybına uğrattığını belirtmiştir (Çaha, 1998: 91). Ancak, Türkiye'de devlet elitinin 1980'lere kadar, ideolojik temeller üzerinde seyreden bir kamusal yapıyı canlı biçimde hayatta tutmayı başardığını söylemek olanaklıdır.

1990'lı yıllardan beri kamusal alan kavramının özellikle akademik alanda kullanımı; ağırlıklı olarak demokrasi, devlet, yurttaşlık hakları, sivil toplum, kamusal-özel alan ayrımı, çok kültürlülük, kimlik, iletişim ve medya üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu anlamda sıradan bir gözlemle, kamusal alan kavramının feminist düşünce ve politikalar açısından çoğaltıcı etkileri olduğunu, özellikle de kamusal alanda "kadınların görünürlülüğünün" eşitlik ve adalet, farklılığın tanınması, iletişimsel demokrasi ve kadınlara yönelik şiddet karşıtlığı mücadelesinde öne çıkartıldığı söylenebilir (Demir ve Sesli, 2007: 285). Demokratik ülkelerde görülen insan hakları, sivil toplum siyasal katılım, hukuk devleti gibi kavramların Türkiye'de de tartışma gündemine gelmesi ve aydınlar arasında tartışılmaya, savunulmaya başlanması neticesinde siyasal, ekonomik, sosyal ve yasal düzenlemeler açısından önemli gelişmeler yaşanmıştır. Değişik alanlarda; kadın gruplarından çevrecilere, etnik gruplardan dinî gruplara çok sayıda grup hak talepleri ile siyasal sistemi etkileme yoluna gitmişlerdir.

1990'lı yıllardan itibaren en devletçisinden en liberaline kadar, sivil alanı genişletmek vaadiyle iktidara gelen tüm partilerin daha sonra bu alanı kontrol etme, sivil toplum örgütlerine "yandaş" yönetici atama gayreti içerisinde girdiklerini gösteren örnekler çokcadır (Biber, 2009: 34).

Türkiye'de 1980'li yıllarda sivil toplum ve özgürlük talepleri tartışılırken 2000'li yıllara gelindiğinde bu tartışma yerini kamusal alan tartışmalarına bırakmıştır. Türkiye'de kamusal alan etrafında sürdürülen tartışmalar, Habermas'ın tanımından çok farklı yapılmış, kamusal alan, halkın bütün farklılıklarını özgür bir şekilde sergilediği sivil alan olmaktan ziyade, devletin alanı olarak görülmüştür.

Kamusal alan, Türkiye'de toplumsal ve politik hayatın önemli bir kavramı olmuştur. Özellikle 2000'li yılların başlarında, "türban" ve "irtica" konularında

anahtar bir kavram olarak kullanılmıştır. Türban ekseninde yapılan kamusal alan tartışmalarında, resmi mekânların mı yoksa ortak kullanım alanlarının mı kastedildiği belirgin olmamıştır. Yine kamusal alanın özgürlüklerin varlık sebebi mi, yoksa sınırlama nedeni mi olduğu konusu da netleşmemiştir.

Tarihsel süreç içinde düşünme, ifade etme, örgütlenme, seyahat etme gibi vazgeçilmez temel hak ve özgürlüklerin, toplumsal yaşamda ortak bir düzen sağlanması gereği olarak düzenlenmesi söz konusu olmuştur. Bu bazen sınırlamayı da zorunlu kılmıştır.

Toplumsal yaşam ve “ortak düzen” realitesi, özgürlükler idealitesinin sınırlılığı anlayışını zorunlu kılar. Eren’e göre (Eren, 2005: 118-119) özgürlükler hukukunda, “kamusal alan” özgürlükleri sınırlamanın nedeni olarak hiç kullanılmamıştır. Ne 1982 Anayasası’nda ne de Türkiye’nin taraf olduğu insan hakları belgesinde “kamusal alan” bir sınırlama nedeni olarak yer almamaktadır. Dolayısıyla, kamusal alanın kendisini özgürlükleri sınırlamanın bir nedeni saymak ve özgürlükleri yalnızca kamusal alan gerekçesiyle sınırlamak, özgürlükler hukuku ile bağdaşmaz. Kamusal alanda özgürlükler sınırlanabilir, ancak bu sınırlama ilgili hakkın niteliğine uygun ve hakkı düzenleyen maddede gösterilen meşru bir amaca dayanılarak yapılabilir. Yine sınırlamanın sınırını gösteren ölçütler, “hakkın özüne dokunmama” ve “demokratik toplum düzenin gereklerine aykırı olmama” ilkeleridir. Kamusal alanda Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun, hakkın özüne dokunmadan, yasayla ve meşru bir amaçla sınırlama yapmak mümkünse de, yapılan sınırlama netice itibarıyla, yine de demokratik toplumun gerekleri ile bağdaşır olmalıdır. Anayasanın 13. maddesinde sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağı ifade edilmektedir.

Türkiye’de kamusal alan kavramı, ideolojik kaygılar yüzünden, elit iktidarının meşrulaştırıcı aygıtı ve merkezi gücü koruma kalkanı olarak kullanılmıştır. Kamusal alanı, halkın kendini ifade etme alanı, özgürlüklerin yaşam alanı olarak görmek gerekir. Demokratik rejimi benimsemiş ülkelerde özgürlükleri kısıtlayan gereklilikler, demokrasinin evrensel ilkeleri temel alınarak belirlenmelidir.

SONUÇ

Habermas kamusal alanı, özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir sorun etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o sorun hakkında ortak kanaat oluşturdukları, araç, süreç ve mekanların tanımladığı hayat alanı olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla kamusal alan, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği, ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmektedir. Habermas’a göre kamusal alan, her türlü çıkardan arınmış, devlet otoritesinin baskısı ve buyruklarından, sermaye egemenliğinden bağımsız bir

alandır. Habermas'ın kamusal alan modeli, bir demokrasi ve hukuk devleti arayışına işaret etmektedir.

Kamusal alan, farklı bireylerin, farklı toplumsal kesimlerin, farklı fikirlerin medeni ve demokratik biçimde bir arada bulunmalarına ve yarışmalarına imkân veren bir alandır, özgürlüklerin ve hakların hayata geçirildiği, yaşandığı alandır; özgürlüklerin yok edildiği bir alan değildir. Yani insanların birlikte, birbirleriyle etkileşerek yaşadığı, her türlü farklılığın kendine hayat bulduğu bir alandır. Devlet kamusal alanın içindeki aktörlerden biridir. Kamusal alan, devlete ait alan/olan değildir. Devletin kamusal alandaki görevi özgürlükleri korumak ve kamu düzenini sağlamaktır. Bu nedenle, kamusal alan kavramını bahane ederek temel hak ve özgürlükleri kısıtlamak haklı ve meşru değildir.

Avrupa'da uzun süre tartışılan kamusal alanın kavramı, Türkiye'de özellikle 1990'lı yılların başlarından itibaren çeşitli akademik yayınlarda ele alınmaya, kullanılmaya ve politik konularda tartışılmaya başlamıştır. Türkiye'de "kamusal alan"a dair tartışmalara bakıldığında, onun "ne" olduğundan çok "neresi" olduğu sorusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Türkiye'de, kamusal alan, otoriter modernleşme modelinin bir sonucu olarak, devletin müdahale ettiği, yön ve şekil vermeye çalıştığı bir "iktidar alanı" görünümünü kazanmıştır. Kamusal alan, çoğulcu siyasetin engellendiği, özgürlüklerin baskılandığı, farklılıkların kendini ifade edemediği ve sağlıklı bir müzakerenin gerçekleştirilemediği bir mekân özelliğine sahip olmuştur.

Kamusal yaşamı özgürlüklerin ve hakların hayata geçirildiği alan haline getirmek, ancak siyasal erkin, başka bir deyişle devletin kamusal yaşamdaki etkinliğinin sınırlandırılmasıyla mümkündür. Bu da kamusal alana açılan sivil toplum unsurları arasındaki karşılıklı saygı ve hoşgörüyü esas alan bir sivil alanın genişlemesiyle, sivil, çoğulcu, özgürlükçü ve demokrat bir kamusal alan tasavvurunu hayata geçirmekle mümkün olabilir.

KAYNAKÇA

- AKŞİT, Elif Ekin (2009), "Osmanlı İmparatorluğu Ve Türkiye'de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları" Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 64 (1); 1-21.
- ARENDRT, Hannah (1994), İnsanlık Durumu, Çev.: Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BENHABİB, Seyla (1996), "Kamu Alanı Modelleri", Çev. D.Şahiner, Cogito 8; 238-258.
- BİBER, Ayhan (2009), "Türkiye'de Sivil Alanın Darlığının Tarihsel Nedenleri Üzerine Bir Değerlendirme", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 3; 27-42.

- ÇAHA, Ömer (2004), "İdeolojik Kamusal Alanın Krizi", Açık Toplum Yazıları, Liberte Yayınları, Ankara; 62-80.
- ÇAHA, Ömer, "Kamusal Alan Bir Özgürlük Alanıdır", <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=860>, Erişim Tarihi: 10.12.2011.
- ÇAHA, Ömer (1998-1999), "İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü", Doğu Batı, Yıl: 2, Sayı: 5; 81-103.
- ÇAHA, Ömer (2003), "Mahrem Kamusal Alan", Sivil Toplum Dergisi, Yıl 1, Sayı: 2; 79-88.
- ÇETİNKAYA, Y. Doğan (2008), "1908 Devrimi'nde Kamusal Alan ve Kitle Siyasetinde Dönüşüm", İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi No: 38; 125-139.
- DEMİR, Şeyhmus ve SESLİ, Mutlu (2007), "Kamusal Alan (Türkiye'de Kamusal Alan Kavramlaştırılmasının Muhtevası: Tektiplilik mi, Çoğulculuk mu?)", Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Sayı:1; 273-292.
- ERDEM, Fazıl Hüsnü, "Müdahale, Mücadele ve Müzakere Mekanı Olarak Kamusal Alan", <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=860>, Erişim Tarihi: 10.12.2011.
- ERDOĞAN, Mustafa (2000), Demokrasi Laiklik Resmi İdeoloji, Liberte Yayınları, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (1998), Liberal Toplum Liberal Siyaset, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- EREN, Abdurrahman (2005), "Özgürlüklerin Mekanı Olarak Kamusal Alan, AÜEFHD, Cilt:IX, Sayı:3-4; 95-124.
- FORESTER, John (2005), "Habermas'ın İletişim Toplum Kuramı", Kitle İletişim Kuramları, Der. ve Çev.: Erol Mutlu, Ütopya Yayınları, Ankara; 285-287.
- GÖLE, Nilüfer (1997), "Gendered Nature of the Public Sphere" Public Culture, Volume: 10; 61-81.
- GÖLE, Nilüfer (2000), "Modernist Kamusal Alan ve İslami Ahlak." İslamın Yeni Kamusal Yüzleri, Der.: Nilüfer Göle, Metis Yayınları, İstanbul; 19-40.
- HABERMAS, Jürgen (2010), Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü, Çev.: Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HEPER, Metin (2006), Türkiye'de Devlet Geleneği, Çev.: Nalan Soyarık, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.

- İNSEL, Ahmet (1995), Türkiye Toplumunun Bunalımı, Birikim Yayınları, İstanbul.
- KUBİLAY, Çağla (2005), “Türkiye’de Anadillere Yönelik Düzenlemeler ve Kamusal Alan: Anadil ve Resmi Dil Eşitlemesinin Kırılması”, İletişim Araştırmaları Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2; 55-85.
- KUBİLAY, Çağla (2009), “İslamcı Söylemde Kamusal Alan Tasavvuru: Devletle Tanımlanan Kamusal Alanın Millete Tahvili Ve Kamusal Alanın Reddi”, Alternatif Politika, Cilt. 1, Sayı: 3; 325-362.
- ÖZBEK, Meral (2004), “Kamusal Alanın Sınırları,” Kamusal Alan, Ed.: Meral Özbek, Hil Yayınları, İstanbul; 443-500.
- ÖZTÜRK, Serdar (2005), “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kamusal Alanın Dinamikleri”, İletişim Dergisi, Sayı:21; 95-124.
- PETERS, John D., CMIEL, Kenneth (1997), “Medya Etiği ve Kamusal Alan”, Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal, Medya Kültür Siyaset, Der.: Süleyman İrvan, Ark Yayınları, Ankara; 255-282.
- SUMAN, Defne (2000), “Feminizm, İslam ve Kamusal Alan” İslam’ın Yeni Kamusal Yüzleri, Der.: Nilüfer Göle, Metis yayınları, İstanbul; 68-93.
- TOMLİNSON, John (1999), Kültürel Emperyalizm: Eleştirel Bir Giriş, Çev.: Emrehan Zeybekoğlu, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- YÜKSELBABA, Ülker (2008), “Kamusal Alan Modelleri Ve Bu Modellerin Bağlıları”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Mecmuası, Cilt: LXVI, Sayı: 2; 227-271.